

ЗАЦВЕРДЖАНА
Пастанова
Міністэрства адукацыі
Рэспублікі Беларусь
02.07.2021 № 143

Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце
«Беларуская літаратура»
для XI класа ўстаноў адукацыі,
якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі
з беларускай мовай навучання і выхавання

(павышаны ўзровень)

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА

ГЛАВА 1

АГУЛЬНЫЯ ПАЛАЖЭННІ

1. Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце «Беларуская літаратура» (далей — вучэбная праграма) прызначана для вывучэння на павышаным узроўні вучэбнага прадмета «Беларуская літаратура» ў XI класе ўстаноў адукацыі, якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі.

2. Дадзеная вучэбная праграма разлічана на 105 вучэбных гадзін (3 гадзіны на тыдзень).

3. Мэта вывучэння вучэбнага прадмета «Беларуская літаратура» — далучэнне вучняў да мастацтва слова ў кантэксце духоўнага і сацыяльна-гістарычнага жыцця народа і фарміраванне на гэтай аснове мастацкага мыслення, эстэтычных пачуццяў, чытацкай і маўленчай культуры, выхаванне чалавека з глыбокім гуманістычным і дэмакратычным светапоглядам, развітым пачуццём нацыянальнай і асабістай самапавагі, патрыёта, адданага агульначалавечым ідэалам, асобы з выразна выяўленымі творчымі схільнасцямі, здольнай успрыманне прыгожага выкарыстаць для выпрацоўкі стымулу маральнага, інтэлектуальнага і духоўнага развіцця.

4. **Задачы** вывучэння вучэбнага прадмета «Беларуская літаратура»:

- фарміраванне ў вучняў ведаў і ўменняў, якія забяспечваюць самастойнае засваенне мастацка-эстэтычных, духоўна-маральных каштоўнасцей;
- фарміраванне літаратурнай кампетэнцыі — сістэматызацыя ведаў пра літаратуру як цэласнасць, прадстаўленую ў выглядзе паняццяў і спосабаў дзейнасці;
- фарміраванне культуралагічнай кампетэнцыі, развіццё ўяўленняў пра літаратуру як сацыякультурны феномен;

- фарміраванне камунікатыўнай кампетэнцыі, якая раскрывае камунікатыўную прыроду тэксту, дзе наладжаны дыялог паміж героямі, аўтарам і чытачом, адзінкавым тэкстам і мноствам кантэкстаў;
- фарміраванне культуратворчай кампетэнцыі — сістэмы цэласных аперацыянальных комплексаў розных відаў творчай дзейнасці, г. зн. навучанне дзейнасці праз уключэнне ў гэтую дзейнасць.

5. **Рэкамендаваныя метады і прыёмы** навучання і выхавання: семінары, дыспуты, чытацкія канферэнцыі і інш. Метады навучання ў сваёй сукупнасці спрыяюць праяўленню ўсіх функцый літаратуры: пазнавальнай, выхаваўчай, эстэтычнай, эўрыстычнай, камунікатыўнай, геданістычнай. Накіраванасць метадыкі на рэалізацыю толькі адной з іх, напрыклад пазнавальнай, аслабляе ўздзеянне літаратуры на асобу вучня. Агульным патрабаваннем да ўсіх метадаў навучання з'яўляецца сарыентаванасць на эстэтычную сутнасць літаратуры, яе мастацкую спецыфіку. Умелае спалучэнне метадаў навучання з задачамі грамадзянскага, патрыятычнага выхавання робіць працэс спасціжэння ведаў яшчэ больш мэтанакіраваным і выніковым. Назапашванне маральных і эстэтычных уражанняў, наступная іх сістэматызацыя і абагульненне, тэарэтычнае асэнсаванне ўзбагачаюць жыццёвы вопыт вучняў, уплываюць на іх духоўна-інтэлектуальнае сталенне.

Структура ўрокаў беларускай літаратуры і іх форма абумоўліваюцца мэтавымі ўстаноўкамі, узростам вучняў, мастацкай своеасаблівасцю твора, этапамі яго вывучэння. Гутарка і лекцыя, чытанне і абагульненне, аналіз і сачыненне, абарона праектаў і завочная экскурсія, паэтычная хвілінка і работа з вучэбным дапаможнікам — усе гэтыя формы навучання маюць сваю спецыфіку, якая праяўляецца ва ўнутранай логіцы разгортвання ўрока, і забяспечваюць такія яго якасці, як цэласнасць, навучальная, выхаваўчая і развіццёвая накіраванасць, праблемнасць, дзейнасны характар, дыялагічнасць.

Мэтазгодна спалучаць фронтальныя, групавыя, парныя і індывідуальныя формы навучання.

Выбар форм і метадаў навучання і выхавання вызначаецца настаўнікам самастойна на аснове мэт і задач вывучэння пэўнай тэмы, сфармуляваных у дадзенай вучэбнай праграме патрабаванняў да вынікаў вучэбнай дзейнасці вучняў з улікам іх узроставых і індывідуальных асаблівасцей.

6. Змест літаратурнай адукацыі ў XI класе пабудаваны па гісторыка-храналагічным прынцыпе, што дазваляе прадоўжыць знаёмства вучняў, якое пачалося ў IX—X класах, з асаблівасцямі развіцця беларускага мастацтва слова ў розныя перыяды і спрыяе фарміраванню гістарычнага падыходу да літаратурных з’яў, першапачатковаму разуменню ўзаемасувязей і ўзаемаўплыву ў творчасці розных пісьменнікаў, успрыманню літаратуры як працэсу. На гэтым этапе навучання ў вучняў інтэнсіўна фарміруецца сістэма каштоўнасных арыентацый, ідэалаў і перакананняў, інтарэсаў і схільнасцей. Таму ў дадзеную вучэбную праграму ўключаны творы маральна-этычнай праблематыкі, у якіх выяўляюцца канфлікты характараў, ідэй, поглядаў. Мастацкія тэксты размешчаны ў паслядоўнасці, якая адпавядае асноўным этапам развіцця літаратуры.

Значным кампанентам зместу літаратурнай адукацыі з’яўляецца сістэма тэарэтыка- і гісторыка-літаратурных паняццяў, звязаных з фарміраваннем уяўленняў аб развіцці і станаўленні мастацтва слова. На III ступені навучання паглыбляюцца веды вучняў пра структуру мастацкага твора, літаратурныя роды і жанры ў гістарычным аспекце, даецца ўяўленне пра асаблівасці творчай манеры, стылю пісьменніка. Асэнсаванне тэарэтычных пытанняў паспрыяе больш глыбокаму ўспрыманню літаратуры як мастацтва. У працэсе вывучэння манаграфічных тэм прадугледжана атрыманне вучнямі крытыка-біяграфічных ведаў пра жыццё і творчасць пісьменнікаў.

Прапанаваны дадзенай вучэбнай праграмай змест аглядавых і манаграфічных тэм мае арыентацыйны характар: тут акрэсліваюцца праблемы, ключавыя моманты, на якія мэтазгодна звярнуць увагу пры вывучэнні і абмеркаванні твораў. Настаўнік засяроджваецца на асобных пазіцыях, найбольш актуальных у канкрэтных класах.

Са спіса твораў, прапанаваных для дадатковага чытання, настаўнік выбірае тыя, вывучэнне якіх ён лічыць больш дарэчным на пэўным уроку, улічваючы індывідуальныя магчымасці вучняў і наяўнасць тэкстаў у бібліятэчным фондзе.

Рэзерв вучэбнага часу настаўнік выкарыстоўвае па сваім меркаванні на чытанне і асэнсаванне літаратурных твораў.

Гадзіны, адведзеныя на творчыя работы, настаўнік размяркоўвае ў адпаведнасці з календарна-тэматычным планаваннем.

ГЛАВА 2

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА ПРАДМЕТА

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА ПЕРЫЯДУ 1960 — ПАЧАТКУ 1990-х гадоў (67 гадзін)

Развіццё беларускай літаратуры ў 1960 — пачатку 1990-х гадоў.

Агляд (2 гадзіны)

Літаратура ва ўмовах новай грамадскай сітуацыі. Значнасць гісторыка-сацыяльных пераўтварэнняў. Пашырэнне сферы мастацкага асэнсавання рэчаіснасці. Жанравыя і тэматычныя пошукі літаратуры, паглыбленне яе чалавеказнаўчага і гуманістычнага зместу. Узмацненне аналітызму ў даследаванні мінулага і сучаснасці. Антываенны пафас творчасці пісьменнікаў філалагічнага пакалення.

Узбагачэнне светабачання беларускіх паэтаў, іх жанравыя-стылёвыя пошукі (Максім Танк, Пімен Панчанка, Аркадзь Куляшоў, Анатоль Вярцінскі, Яўгенія Янішчыц, Ніна Мацяш, Раіса Баравікова, Алесь Разанаў, Генадзь Пашкоў, Казімір Камейша, Васіль Зуёнак, Пятрусь Макаль і інш.). Грамадзянскасць і маральна-этычная скіраванасць пафасу паэтычнай творчасці. Павышаная цікавасць да філасофскіх праблем, складаных пытанняў чалавека жыцця.

Тэматыка, праблематыка і жанравая разнастайнасць беларускай прозы (Васіль Быкаў, Іван Мележ, Уладзімір Караткевіч, Іван Навуменка, Міхась Стральцоў, Віктар Казько, Вячаслаў Адамчык, Іван Пташнікаў, Алесь Адамовіч, Янка Брыль, Іван Шамякін, Віктар Карамзаў, Янка Сіпакоў, Алесь Жук, Георгій Марчук, Генрых Далідовіч і інш.).

Здабыткі ў жанрах драмы і камедыі (п'есы Андрэя Макаёнка, Уладзіміра Караткевіча, Міколы Матукоўскага, Алеся Петрашкевіча, Аляксея Дударова, Георгія Марчука, Анатоля Дзялендзіка і інш.). Праблемнасць, канфліктная аснова твораў беларускіх драматургаў.

І в а н Ш а м я к і н. Аповесць «Гандлярка і паэт»; раман «Сэрца на далоні» (8 гадзін).

Звесткі пра жыццё і творчасць (з абагульненнем раней вывучанага).

«Гандлярка і паэт». Гісторыя напісання аповесці. Тэма трагічнага лёсу жанчыны на вайне. Вобраз Вольгі Ляновіч. Каханне ў лёсе гераніні. Вобраз Алеся Шпака, яго роля ў духоўным узвышэнні Вольгі Ляновіч. Праблема маральнага выбару ў творы. Майстэрства пісьменніка ў стварэнні сюжэта, псіхалагічнай абмалёўцы характараў.

«Сэрца на далоні». Праблематыка рамана. Маральна-этычная сутнасць аўтарскай пазіцыі. Рэтраспектыўны зварот да падзей вайны. Вастрыня канфлікту. Прынцыповасць і рашучасць Кірылы Шыковіча ў выкрыцці Гукана. Партызанскае мінулае Яраша. Вобраз кар’ерыста Гукана. Вобраз Зосі Савіч, яе жыццёвы лёс.

Маладое пакаленне ў рамане. Няўстойлівасць жыццёвай пазіцыі Славіка Шыковіча. Складаны шлях духоўнага станаўлення Тараса. Праблема ўзаемаадносін бацькоў і дзяцей, неабходнасць выхавання маладога пакалення. Сімволіка назвы твора.

Значэнне творчасці Івана Шамякіна для развіцця беларускай літаратуры.

Тэорыя літаратуры. Жанр рамана (паглыбленне паняцця).

Мастацтва¹. Жыццё і творчасць: *М. Будавей.* «Партрэт Івана Шамякіна»; *Н. Шчасная.* «Снежныя зімы (партрэт пісьменніка Шамякіна)»; *У. Масленікаў.* «Мае бацькі ў маі 1945 года».

Тэатральнае мастацтва: спектаклі «Трывожнае шчасце», «Сэрца на далоні», «І змоўклі птушкі» (па творах *І. Шамякіна*). Кінамастацтва: мастацкія фільмы «Гандлярка і паэт» (рэжысёр *С. Самсонаў*), «Вазьму твой боль» (рэжысёр *М. Пташук*).

Андрэй Макаёнак. «Зацюканы апостал» (3 гадзіны).

Звесткі пра жыццё і творчасць драматурга.

«Зацюканы апостал». Жанравая адметнасць п’есы. Спалучэнне ў творы камічнага і трагічнага. Умоўнасць часу і месца дзеяння. Характарыстыка персанажаў, іх сімвалічнасць і падкрэсленая

¹ Разгляд твораў рубрыкі «Мастацтва» адбываецца на выбар настаўніка і ў першую чаргу з апорай на вядомае. Яны выкарыстоўваюцца ў якасці ілюстрацыйнага матэрыялу, дадатковыя гадзіны на авалоданне імі не патрабуюцца.

абагульненасць. Маральна-этычны змест камеды, сцвярджанне аўтарам духоўных агульначалавечых каштоўнасцей. Майстэрства А. Макаёнка ў абмалёўцы характараў.

Тэорыя літаратуры. Трагікамедыя. Моўная характарыстыка персанажаў (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. Жывапіс: *М. Будавай.* «А. Макаёнак». Тэатральнае мастацтва: спектакль «Зацюканы апостал» (рэжысёр Б. Луцэнка).

Янка Брыль. Апавяданне «Галя»; лірычныя мініяцюры «Загадка», «Трохі пра вечнае» (3 гадзіны).

Звесткі пра жыццё і творчасць (з абагульненнем раней вывучанага).

«Галя». Пошукі чалавечага шчасця і сэнсу жыцця. Гісторыя кахання герані. Праблема маральнага выбару і адказнасці чалавека за свае ўчынкi. Спалучэнне лірычнай усхваляванасці з глыбокім пранікненнем у псіхалогію чалавека. Асаблівасці кампазіцыі апавядання.

Лірычныя мініяцюры. Паэзія «імгненняў жыцця». Сродкі стварэння мастацкага вобраза ў «малой прозе». Ідэя разнастайнасці жыцця і яго праяў у творчасці.

Тэорыя літаратуры. Традыцыі і наватарства (паглыбленне паняццяў). Паняцце пра лірычную прозу.

Мастацтва. Жывапіс: *М. Будавай.* «Партрэт Я. Брыля».

Васіль Быкаў. Аповесці «Сотнікаў», «Абеліск», «Знак бяды» (10 гадзін).

Звесткі пра жыццё і творчасць.

«Сотнікаў». Праблематыка аповесці. Чалавек перад знішчальнай сілай абставін. Вобразы Сотнікава і Рыбака ў творы. Праблема выбару на вайне. Персанажы другога плана ў аповесці (стараста, Дзёмчыха, Бася), іх мужнасць. Выкрыццё паліцаў — прыслужнікаў немцаў — у творы (Партноў, Стась Гаманюк, Будзіла). Мастацкая дасканаласць твора. Яго сюжэт і кампазіцыя. Пейзаж у аповесці. Роля мастацкай дэталі ў абмалёўцы герояў і падзей.

«Абеліск». Ідэйна-мастацкае вырашэнне праблемы геранічнага ў аповесці. Вобраз Мароза як увасабленне ідэалу настаўніка і носьбіта духоўных асноў народа. Асаблівасці кампазіцыйнай будовы твора. Сімвалічны сэнс яго назвы.

«Знак бяды». Актуальнасць маральна-філасофскай праблематыкі аповесці. Вастрыва трагедыйнага канфлікту. Маштабнасць характараў галоўных герояў — Петрака і Сцепаніды. Зварот аўтара да эпизодаў даваеннага жыцця. Паказ прыслужнікаў акупацыйнага рэжыму. Глыбокі псіхалагізм аповесці. Мастацкая сімволіка твора. Значэнне творчасці Васіля Быкава для развіцця беларускай літаратуры.

Тэорыя літаратуры. Выяўленне аўтарскай пазіцыі ў мастацкім творы (паглыбленне паняцця). Аўтарская канцэпцыя жыцця і асобы. Гераічнае і трагічнае ў літаратуры (паглыбленне паняццяў). Вобразы-сімвалы, мастацкія дэталі, іх роля ў тэксце.

Мастацтва. Жывапіс: *М. Будавей.* «Партрэт В. Быкава»; *М. Данцыг.* «Партрэт В. Быкава»; *А. Кашкурэвіч.* Ілюстрацыі да аповесцей В. Быкава «Пайсці і не вярнуцца», «Яго батальён»; *Г. Паплаўскі.* Ілюстрацыі да аповесцей В. Быкава «Дажыць да святання», «Сотнікаў»; *У. Тоўсіцкі.* «Васілю Уладзіміравічу Быкаву прысвячаецца»; «Васілёва зорка»: альбом.

Кінамастацтва: «Абеліск» (рэжысёр *Р. Віктараў*), «Знак бяды» (рэжысёр *М. Пташук*), «Узыходжанне» (рэжысёр *Л. Шэпіцька*).

Эрнэст Хемінгуэй. Аповесць «Стары і мора» (2 гадзіны).

«Стары і мора». Праблемы жыцця і смерці, прыроды і чалавека, пераемнасці пакаленняў. Вобраз галоўнага героя аповесці. Падтэкст у творы.

Уладзімір Караткевіч. Вершы «Каложа», «Багдановічу», «Ты і я», «І тады закахалася хмара...»; раман «Каласы пад сярпом тваім» (7 гадзін).

Звесткі пра жыццё і творчасць (з абагульненнем раней вывучанага).

Лірыка. Тэма Бацькаўшчыны, яе гістарычнага мінулага і будучыні. Патрыятычны пафас, спалучаны з глыбокім лірызмам. Паэтызацыя прыроды і прыгажосці кахання. Сувязь лірыкі з традыцыямі фальклору. Асацыятыўная вобразнасць, жанравая разнастайнасць.

«Каласы пад сярпом тваім». Гістарычная аснова рамана. Увасабленне рэальных гістарычных асоб у творы: Каліноўскі, Шаўчэнка, Серакоўскі, Манюшка, Дунін-Марцінкевіч. Духоўны воблік галоўнага

героя рамана Алеся Загорскага. Прадстаўнікі дваранства ў рамане (Даніла Вежа-Загорскі, Хаданскія, Кроер). Дзеячы шляхецкага руху Яраслаў Раўбіч і Багдан Война. Стыхійны характар антыпрыгонніцкай барацьбы сялян. Паказ супярэчнасцей паміж дваранскімі рэвалюцыянерамі і кіраўніком сялянскага паўстання Корчакам. Грунтоўнасць гістарычнага мыслення аўтара. Майстэрства пісьменніка ў стварэнні чалавечых характараў. Хараство кахання Алеся Загорскага і Майкі Раўбіч. Вобразная сімволіка.

Тэорыя літаратуры. Рамантычнае і рэалістычнае адлюстраванне жыцця ў літаратуры (паглыбленне паняццяў). Гістарычны раман.

Мастацтва. М у зы к а: *Я. Глебаў.* Раманс «Любы мой»; *Л. Мурашка.* Раманс «Дагарэў за брамай небакрай»; *Д. Смольскі.* Опера «Сівая легенда».

С к у л ь п т у р а: *С. Вакар.* «Пісьменнік У. Караткевіч».

Ж ы в а п і с: *Л. Дударанка.* «Беларускія пісьменнікі Васіль Быкаў, Уладзімір Караткевіч, Ніл Гілевіч».

К і н а - і т э л е м а с т а ц т в а: тэлеспектакль «Лісце каштанаў»; фільмы: «Будзь шчасліва, рака» (сцэнарыст *У. Караткевіч*), «Быў, ёсць, буду» (сцэнарыст і рэжысёр *Ю. Цвяткоў*), «Кніганошы» (рэжысёр *У. Трацяцкаў*), «Ладдзя распачы» (рэжысёр *Л. Тарасаў*), «Лісце каштанаў» (рэжысёр *У. Забэла*), «Маці ўрагану» (рэжысёр *Ю. Марухін*).

М і х а с ь С т р а л ь ц о ў. Апавяданні «Сена на асфальце», «На чацвёртым годзе вайны», «Смаленне вепрука» (5 гадзін).

Звесткі пра жыццё і творчасць.

«Сена на асфальце». Тэматыка, ідэйны пафас. Эцюды-ўспаміны пра маладосць, каханне, жыццёвыя праблемы і клопаты. Вобраз аўтара-апавядальніка і іншых герояў твора. Адметнасць кампазіцыі. Лірызм стылю. Прырода ў творы.

«На чацвёртым годзе вайны». Гора і нястачы, прынесеныя ў сялянскую сям'ю вайной, якую кожны з сямейнікаў перажывае па-свойму. Вобразы старой маці, нявесткі Марусі і яе маленькага сына. Заўчаснае сталенне хлопчыка, яго рашучае жаданне дапамагчы маці і бабулі, узяць на сябе адказнасць за лёс сям'і. Глыбокі псіхалагізм у паказе характараў.

«Смаленне вепрука». Адметнасць кампазіцыі апавядання. Роля мастацкай дэталі ў творы. Наватарства аўтарскага індывідуальнага стылю.

Тэорыя літаратуры. Унутраны маналог як сродак раскрыцця характараў герояў.

Н і л Г і л е в і ч. Вершы «Край мой беларускі, край!..», «Ах, якая над Гайнай купальская ноч!..», «Страціў слова, страціў спадчыннае слова...», «Паклон табе, мой беларускі краю!..»; раман у вершах «Родныя дзеці» (4 гадзіны).

Звесткі пра жыццё і творчасць.

Лірыка. Любоў да Бацькаўшчыны, клопат пра яе лёс, шанаванне роднай мовы, захаванне культурнай спадчыны, паэтызацыя прыроды — асноўныя тэмы паэзіі Н. Гілевіча. Глыбокі лірызм, песеннасць вершаў, фальклорныя матывы ў лірыцы паэта.

«Родныя дзеці». Праблематыка твора. Вобраз галоўнага героя Сцяпана Вячоркі. Другарадныя вобразы і іх роля ў творы. Сюжэтная-кампазіцыйная структура. Лірыка-публіцыстычны стыль рамана, значэнне лірычных адступленняў.

Тэорыя літаратуры. Раман у вершах.

Мастацтва. Жы в а п і с: *М. Андруковіч.* «Лагойскі краявід»; *М. Бушчык* «Відная ноч».

Г р а ф і к а: *А. Лапіцкая.* «Гучаць над Палессем старажытныя песні».

М у з ы к а: *Э. Зарыцкі.* Песня «Палыновая ростань» (словы Н. Гілевіча); *Л. Захлеўны.* Песня «Сонца ў азерцы» (словы Н. Гілевіча); *І. Лучанок.* Песня «Я хаджу закаханы» (словы Н. Гілевіча); *Э. Ханок.* Песня «Вы шуміце, бярозы...» (словы Н. Гілевіча); «Аксамітавы вечар»: кампакт-дыск; «Нашы песні»: кампакт-дыск (ансамбль «Сябры»).

І в а н Ч ы г р ы н а ў. Апавяданні «Дзівак з Ганчарнай вуліцы», «У ціхім тумане» («Маці») (3 гадзіны).

Звесткі пра жыццё і творчасць.

«Дзівак з Ганчарнай вуліцы». Памяць мінулай вайны і лёс старога лесніка Дземідзёнка. Паэтызацыя гуманістычных каштоўнасцей, гармонія чалавека і прыроды. Вобраз героя-апавядальніка.

«У ціхім тумане» («Маці»). Новыя падыходы да асэнсавання тэмы вайны. Узаемаадносіны ахвяр і здраднікаў. Праблема віны і даравання. Вобразы Рэйдзіхі і Ганны. Гуманістычны пафас апавядання.

Мастацтва. Жы в а п і с: *В. Грамыка.* «Па-над Прыпяццю. 1941 год»; *А. Малішэўскі.* «Мы вернемся»; *І. Белановіч.* «Сустрэча з недалёкім мінулым».

І в а н Н а в у м е н к а. Апавяданні «Сямнацатай вясной», «Хлопцы самай вялікай вайны» (3 гадзіны).

Звесткі пра жыццё і творчасць.

«Сямнацатай вясной». Паказ лёсу моладзі ў гады вайны з фашызмам. Раскрыццё ў творы характараў Цімоха, Стасі і іншых герояў. Эмацыянальнасць зачыну апавядання, лірызм аповеду. Сімвалічнасць вобраза бэзу.

«Хлопцы самай вялікай вайны». Жорсткая праўда жыцця. Унутраная самаацэнка юнакоў; жаночы, мацярынскі погляд на рэаліі вайны. Шматгранны партрэт пакалення. Роля мастацкай дэталі ў творы.

Тэорыя літаратуры. Сюжэт і яго элементы (паглыбленне паняццяў).

Г е н р ы х Б ё л ь. Раман «Дом без гаспадара» (ва ўрыўках) (2 гадзіны).

«Дом без гаспадара». Адлюстраванне цяжкіх душэўных пакут пасляваеннага пакалення Германіі. Лёс удавы паэта Раймунда Баха Нэлы. Вобразы непераадоленага мінулага ў творы. Праблема бацькоў і дзяцей. Думкі аўтара пра ўсенародную віну за паўтарэнне фашызму. Раскрыццё псіхалогіі дзяцей-сірот у рамане (Марцін і Генрых). Вобраз мастака Альберта. Сэнс назвы рамана. Асабліваці кампазіцыі. Прыёмы аўтарскага маналогу пры раскрыцці ўнутранага свету герояў.

Р ы г о р Б а р а д у л і н. Вершы: «Неруш», «Яна адна, зямля вякоў...», «Бацьку», «Заспаная раніца мжыстая...», «Чалавек не ўзнікае так...», «Пакуль жывеш, развітайся з жыццём...» (3 гадзіны).

Звесткі пра жыццё і творчасць пісьменніка.

Народнасць і самабытнасць паэзіі Рыгора Барадуліна. Сувязь яго творчасці з традыцыямі фальклору, міфалогіі, класічнай літаратуры. Шчырасць, даверлівасць пачуццяў, псіхалагізм і экспрэсіўнасць у вершах. Асабліваці паэтычнага майстэрства Рыгора Барадуліна: арыгінальная метафарычна-асацыятыўная вобразнасць, гукапіс, рытміка, рыфма.

Тэорыя літаратуры. Паняцце пра асацыятыўнасць у літаратуры. Метафара, сінекдаха, перыфраз (паглыбленне паняццяў).

А л е с ь Р а з а н а ў. Вершы «Радзіма...», «Кожны народ мае...», «У крузе», «Спадчына», «Горад», «На гэтай зямлі», «Барана» (3 гадзіны).

Звесткі пра жыццё і творчасць пісьменніка

Філасофска-інтэлектуальны кірунак творчасці: суадносіны агульначалавечага (быццёнага) і нацыянальна-гістарычнага (асабістага). Тэма Бацькаўшчыны ў лірыцы паэта. Адметнасць творчай індывідуальнасці. Жанрава-стылёвыя асаблівасці лірыкі. Асацыятыўная вобразнасць. Роля А. Разанава ў развіцці сучаснай беларускай эксперыментальнай паэзіі.

Тэорыя літаратуры. Жанравыя пошукі сучаснай беларускай паэзіі: традыцыі і наватарства.

Г е о р г і й М а р ч у к. Навелы «Канон Гарыні», «Канон Маці», «Канон Школе» (3 гадзіны).

Звесткі пра жыццё і творчасць пісьменніка.

Жанрава-стылёвая спецыфіка твораў, іх спавядальнасць. Захапляльнае падарожжа па радзіме пісьменніка, асэнсаванне жыцця палешукоў, іх традыцый. Глыбокае разуменне чалавечага шчасця і іншых духоўных каштоўнасцей.

Тэорыя літаратуры. Апазданне і навела як эпічныя жанры (паглыбленне паняццяў).

Мастацтва. К і н а м а с т а ц т в а: фільм «Ліст да Феліні» (рэжысёр Д. Зайцаў).

А л я к с е й Д у д а р а ў. П'еса «Князь Вітаўт» (3 гадзіны).

Звесткі пра жыццё і творчасць пісьменніка.

«Князь Вітаўт». Наватарскі падыход драматурга да ўвасаблення далёкага мінулага. Жанравая адметнасць твора, асаблівасці яго кампазіцыі. Вітаўт і Ягайла як вобразы-тыпы. Маральна-этычнае завастрэнне канфлікту. Праблема асабістага шчасця ў п'есе. Сцвярджанне ў творы галоўных каштоўнасцей на зямлі: любові, еднасці, згоды і міру.

Тэорыя літаратуры. Гістарычная драма.

Мастацтва. Т э а т р а л ь н а е м а с т а ц т в а: спектаклі «Князь Вітаўт» (рэжысёры В. Раеўскі, Б. Герлаван), «Радавыя» (рэжысёры В. Раеўскі, Б. Герлаван), «Чорная панна Нясвіжа» (рэжысёры В. Раеўскі, Б. Герлаван).

Міхась Башлакоў. Вершы «Дарогі Палесся», «Заркапад», «Рэха даўніх гадоў», «Не будзьце раўнадушнымі ніколі», «Тры лікі любові», «Музыка вясны», цыкл «Радзіма...» (3 гадзіны).

Звесткі пра жыццё і творчасць пісьменніка.

Свет Радзімы-Беларусі ў творчасці паэта, выяўленне пачуцця любові да зямлі бацькоў. Знітаванасць з родным краем як духоўная аснова ўнутранага свету лірычнага героя. Філасофскі роздум пра скарацечнасць часу і сэнс чалавечага жыцця. Задушэўнасць інтанацыі, меладычнасць, тонкі лірызм вершаў.

Тэорыя літаратуры. Мастацкія тропы (паглыбленне паняцця).

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА. АГЛЯД

(25 гадзін)

Літаратурны працэс у Беларусі на сучасным этапе (4 гадзіны).

Змяненне ролі літаратуры ў жыцці грамадства. Новая літаратурная сітуацыя. Беларускі постмадэрнізм: творчыя асобы і жанры. Літаратурна-мастацкая перыёдыка (часопісы «Полымя», «Маладосць» і інш.). Утварэнне і дзейнасць грамадскага аб'яднання «Саюз пісьменнікаў Беларусі», яго супрацоўніцтва з пісьменнікамі іншых краін свету. Творчасць сучасных пісьменнікаў-землякоў.

Паэзія (у межах агляду вылучаюцца аўтары і творы на выбар настаўніка) (6 гадзін).

Паглыбленне агульначалавечага, маральна-філасофскага, гуманістычнага зместу лірыкі, яе грамадзянска-публіцыстычнага і індывідуальна-асобаснага пачаткаў у творчасці Васіля Зуёнка, Анатоля Вярцінскага, Янкі Сіпакова, Юрася Свіркі, Дануты Бічэль, Генадзя Пашкова, Міхася Пазнякова, Раісы Баравіковай, Мар'яна Дуксы, Уладзіміра Карызны, Алеся Пісьмянкова, Міколы Маляўкі і інш. Разнастайнасць творчых індывідуальнасцей у сучаснай паэзіі: Алесь Бадак, Навум Гальпяровіч, Змітрок Марозаў, Мікола Мятліцкі, Мікола Шабовіч і інш. Наватарства ў галіне вершаванай формы і іншыя мастацкія пошукі сучаснай паэзіі (Алесь Разанаў, Людміла Рублеўская, Віктар Шніп і інш.).

Проза (у межах агляду вылучаюцца аўтары і творы на выбар настаўніка) (9 гадзін).

Разнастайнасць тэматыкі і праблематыкі сучаснай прозы. Асэнсаванне пісьменнікамі стасункаў асобы і грамадства, повязі

часоў і пакаленняў: Алесь Савіцкі «Пісьмо ў Рай»; Віктар Карамазаў «Крыж на зямлі і поўня ў небе»; навела Уладзіміра Сцяпана «Адна капейка» і інш.

Далёкая і блізкая гісторыя ў сучаснай прозе: Леанід Дайнека «Меч князя Вячкі»; Алесь Марціновіч «“Гетман-кларнет” на службе ў муз»; Іван Чыгрынаў «Вяртанне да віны»; Іван Навуменка «Вір»; Янка Сіпакоў «Кулак» і інш.

Драматургія (у межах агляду вылучаюцца аўтары і творы на выбар настаўніка) (5 гадзін).

Асноўныя тэндэнцыі ў развіцці беларускай драматургіі на сучасным этапе. Традыцыі драматургіі Кандрата Крапівы і Андрэя Макаёнка ў творчасці сучасных пісьменнікаў.

Надзённасць маральна-этычнай праблематыкі ў творчасці Міколы Матукоўскага і інш. Узмацненне цікавасці да далёкага і блзкага мінулага ў творчасці Алеся Петрашкевіча, Уладзіміра Бутрамеева і інш. Новыя мастацка-эстэтычныя тэндэнцыі ў сучаснай беларускай драматургіі (І. Сідарук, А. Дзялендзік, П. Васючэнка і інш.).

Сучасная драматургія і тэатр.

Рэзерв вучэбнага часу (1 гадзіна)

Паўтарэнне і падагульненне вывучанага за год (1 гадзіна)

У с я г о: на вывучэнне твораў — 93 гадзіны;
на творчыя работы — 8 гадзін;
на ўрокі па творах для дадатковага чытання — 4 гадзіны.

СПІС ТВОРАЎ ДЛЯ ЗАВУЧВАННЯ НА ПАМЯЦЬ

Міхась Стральцоў. Урывак з апавядання «Сена на асфальце» (пачынаючы са слоў «О зямля! Ты даеш нам тугу па небе...» і да слоў «...гэта ўсё ж лепш, чым не любіць нічога»).

Ніл Гілевіч. Урывак з рамана ў вершах «Родныя дзеці» (з раздзела «Пашанаванне» ад слоў «Паклон табе ад сэрца, мама...» да слоў «І рукі ёй пацалаваў»).

Рыгор Барадулін. Верш «Чалавек не ўзнікае так...».
Алесь Разанай. Верш «У крузе».
Верш з сучаснай беларускай паэзіі (на выбар вучняў).

СПІС ТВОРАЎ ДЛЯ ДАДАТКОВАГА ЧЫТАННЯ

Паэзія

Зб. «Краіну родную люблю».
Зб. «Мая Радзіма».
Раіса Баравікова. Зб. «Дрэва для райскай птушкі».
Міхась Башлакоў. Зб. «Далеч вячэрняя».
Навум Гальпяровіч. Зб. «Святло ў акне».
Сяргей Давідовіч. Паэмы «Партызанскі праспект», «Памяць».
Васіль Зуёнак. Зб. «Лета трывожных дажджоў».
Анатоль Зэкаў. Зб. «Белае сонца бяроз».
Казімір Камейша. Зб. «Гордзіеў вузел».
Уладзімір Карызна. Зб. «Доля — Русь наша Белая».
Пятро Макаль. Зб. «Лагода».
Дзмітрый Марозаў. Зб. «Вачыма сэрца».
Ніна Мацяш. Зб. «Душою з небам гаварыць».
Мікола Мятліцкі. Зб. «Прысутнасць».
Міхась Пазнякоў. Зб. «Час надзеі».
Генадзь Пашкоў. Зб. «У далонях свету».
Алесь Пісьмянкоў. Зб. «Я не памру, пакуль люблю».
Алесь Разанай. Зб. «У горадзе валадарыць Рагвалод».
Людміла Рублеўская. Зб. «Замак месячнага сяйва».
Віктар Шніп. Зб. «Першы папяровы снег».

Проза

Зб. «Мая Радзіма».
Янка Брыль. Зб. «З людзьмі і сам-насам».
Васіль Быкаў. «У тумане».
Алесь Жук. «Душа над чыстым полем».
Віктар Карамазаў. «Зачараваная душа».
Алесь Марціновіч. «Цяпло колішніх вогнішчаў» (2-3 эсэ, гістарычныя аповесці на выбар настаўніка).
Георгій Марчук. «Давыд-гарадоцкія каноны» (2-3 навелы).

Іван Навуменка. «Любімы горад».
Іван Пташнікаў. «Мсціжы».
Іван Чыгрынаў. «Плач перапёлкі».
Іван Шамякін. «Злая зорка».

Драматургія

Аляксей Дударай. «Радавыя».
Алесь Петрашкевіч. «Напісанае застаецца».
Іван Чыгрынаў. «Следчая справа Вашчылы».

АСНОЎНЫЯ ВІДЫ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ПА ЛІТАРАТУРЫ Ў ХІ КЛАСЕ

Чытанне мастацкага твора і паўнавартаснае яго ўспрыманне.
Аргументаванне ўласных ацэнак герояў і падзей.
Выразнае чытанне мастацкіх твораў розных жанраў.
Складанне плана ўласнага вуснага і пісьмовага выказвання.
Разгорнутыя і сціслыя вусныя адказы на праблемныя пытанні, даклады і паведамленні на літаратурную тэму (з выкарыстаннем адной або некалькіх крыніц).
Тэзісы і канспекты літаратурна-крытычных артыкулаў па пытаннях літаратуры.
Сачыненні і рэфераты па праграмных творах.
Рэцэнзіі на самастойна прачытаную кнігу, прагледжаныя кінафільм, тэлеперадачу, спектакль, на твор жывапісу або музыкі.
Напісанне ўласных твораў (вершаў, невялікіх апавяданняў, мастацкіх замалёвак, эсэ і пад.).

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ ХІ КЛАСА

Вучні павінны ведаць:

- ◆ асноўныя звесткі пра жыццёвы і творчы шлях пісьменнікаў;
- ◆ асноўныя ідэйна-маральныя праблемы вивучаных твораў;
- ◆ асноўныя жанравыя і стылёвыя асаблівасці праграмных мастацкіх твораў;
- ◆ спецыфіку літаратуры як мастацтва слова, літаратурныя роды і жанры;

- ◆ асноўныя тэарэтыка-літаратурныя паняцці, прадугледжаныя дадзенай вучэбнай праграмай;
- ◆ асноўныя перыяды развіцця нацыянальнай літаратуры;
- ◆ асаблівасці, якія вылучаюць беларускую літаратуру сярод іншых літаратур свету, складаюць яе ўнікальнасць, адметнасць;
- ◆ асаблівасці рамантычнага, рэалістычнага і мадэрнісцкага тыпаў мастацкай творчасці;
- ◆ тэксты, рэкамендаваныя дадзенай вучэбнай праграмай для завучвання на памяць.

Вучні павінны ўмець:

- ◆ узнаўляць мастацкія карціны, створаныя пісьменнікам;
- ◆ аналізаваць твор з улікам яго ідэйна-мастацкай цэласнасці і аўтарскай пазіцыі;
- ◆ вызначаць асноўную праблематыку твора;
- ◆ выяўляць асноўныя адметнасці стылю (творчай індывідуальнасці) пісьменніка;
- ◆ характарызаваць героя твора, супастаўляць герояў аднаго або некалькіх твораў;
- ◆ абгрунтоўваць сваю ацэнку прачытанага твора;
- ◆ весці дыялог па прачытаных творах, улічваць чужы пункт гледжання на твор і аргументавана адстойваць сваё меркаванне;
- ◆ адрозніваць высокамастацкую літаратуру ад «масавай»;
- ◆ пісаць сачыненні на літаратурную тэму;
- ◆ карыстацца літаратуразнаўчымі крыніцамі і даведачнымі матэрыяламі (энцыклапедыямі, даведнікамі, слоўнікамі літаратуразнаўчых тэрмінаў, рэсурсамі глабальнай камп'ютарнай сеткі інтэрнэт і інш.).